

Medeltida vittnesbörd om samerna och den katolska kyrkan

Abstract

På norskt område gjordes de första missionsinsatserna bland samerna under Olav Tryggvassons och Olav Haraldssons tid. Med början på 1100-talet byggdes kyrkor längs den nordnorska kusten. Den dåvarande regenten Håkon Håkonsson ville därmed stärka kristendomens ställning också bland samerna.

I den svenska delen av Sápmi omtalas Adalvard den äldre och Stenfi (Staffan) som de första missionärerna i mitten av 1000-talet. Liksom på norskt område har många krucifix påträffats på samiska offerplatser från 1000- till 1200-talet.

Det samiska dräktsilvret med sina Maria-monogram är vittnesbörd om att den medeltida missionen påverkade samisk tro och den katolska Maria-kulten har inspirerat Maria-jojkarna. På sina håll i Sápmi fortlevde också firandet av katolska fastedagar in på 1700-talet.

Magnus Erikssons frihetsbrev år 1340 var ett led i försöket att kristna samerna samtidigt som det skulle påskynda koloniseringen av Sápmi. Biskopsvisitationer företogs i kustsocknarna. Däremot var lappmarkerna så gott som okänt land för kyrkans ledare.

Den mest fångslande gestalten i medeltidens samiska missionshistoria är samekvinnan Margareta, som framträder i slutet av 1300-talet. Hon hade av allt att döma sin hemvist på sydsamiskt område. Hennes vandringar och besök hos många av kyrkans ledare, liksom hos unionsdrottningen Margareta, hade som syfte att missionärer skulle sändas till Sápmi.

Trosskiftet i Sápmi tog mycket lång tid i anspråk och slutfördes inte förrän på 1700-talet. Avgörande blev den mission som utgick från den norske missionären Thomas von Westen (1682–1727).

Det långa trosskiftet

I sitt kända arbete *Den nordiska religionen och kristendomen: Studier över det nordiska religionsskiftet under vikingatiden* (1938) framhåller Helge Ljungberg att ett religionsskifte alltid är en djupgående företeelse i ett folks liv. Det handlar inte bara om en övergång från en tro till en annan, utan oftast också om ett samtidigt kulturbyte.¹

¹ Helge Ljungberg, *Den nordiska religionen och kristendomen: Studier över det nordiska religi-*

Ljungberg visar också hur de yttre formerna för religionsskiftet har varierat. Sålunda förkastades den gamla tron på Island och antogs kristendomen genom ett tingsbeslut. I både Norge och Finland förekom däremot svärdsmission, medan kristnandet i Sverige blev en mer utdragen process. Asatron omfattades av många svear ännu på 1100-talet.

Trosskiftet bland samerna tog emellertid ännu längre tid i anspråk. Det inleddes med de första missionsförsöken på 1000-talet och pågick ända fram till 1700-talets mitt. I fråga om tidsutdräkt torde det vara svåröverträffat.

Konrad Maurer, Bill Widén med flera betonar att ämnet har såväl en kyrkohistorisk som en religionshistorisk sida. Religionsskiftet innebär ju dels att en ny tro vinner mark, dels att den gamla tron förlorar terräng.²

Vad det samiska religionsskiftet beträffar är källmaterialet av blygsam omfattning fram till utgivningen av Johannes Schefferus *Lapponia* 1673. Verket innehåller skildringar av flera lappmarkspräster med primärkunskap om samerna. Hans Mebius gör bedömningen att ”de manuskript som författats av dessa, hör till de värdefullaste källorna om samisk religion”.³

Tidiga missionsförsök på norskt område

Oluf Kolsrud skriver:

Alt i millomalderen naadde kristendomen ut blandt finnane som hörde under Noregs konge. Fyrst til finnane paa Haalogaland. Her var dei overalt naere grannar til nordmennene, og daa heile Haalogaland paa 10–1100-talet vart forsynt med kyrkjor og prestar, kunde finnane her i alle fall i namnet verta kristna.⁴

onsskiftet under vikingatiden (Stockholm 1938) s. 1ff.

² Bill Widén, ”Religionsskiftet från hedendom till kristendom bland samerna i Nord-Skandinavien”, i Evert Baudou & Karl-Hampus Dahlstedt (red.), *Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning* (Umeå 1980) s. 263f.; jfr Håkan Rydving, *The end of drum-time: Religious change among the Lule Saami, 1670s–1740s* (Uppsala 1993) s. 4ff. som analyserar religionsskiftet på lulesamiskt område 1670–1740.

³ Hans Mebius, *Värrö: Studier i samernas förkristna offeriter* (Uppsala 1968) s. 15.

⁴ Oluf Kolsrud, ”Finnemisjonen fyre Thomas von Westen”, *Studia Septentrionalia* 3 (1947) s. 1.

Även Adolf Steen håller för sannolikt att en del av samerna kristnades samtidigt som den övriga befolkningen redan på Olav Tryggvassons och Olav Haraldssons tid. Den förstnämnde gjorde 999 en resa genom Hålogaland till Andöya medan Olav den helige genomförde en liknande expedition till Bjarkøy 1020. Flera av hövdingarna och stora delar av befolkningen gick då över till kristendomen. Bland dessa fanns rimligen också en del samer, menar Steen.⁵

I Olav Tryggvassons saga berättas att kungen under sitt korståg dräpte en trollkarl vid namn Raudr. Denne sägs ha haft ”en stor skare Finner [samer]” i sitt sällskap. Uppgiften ger stöd åt Steens resonemang om kontakter med samerna, men avslöjar inte hur djupgående mötet med kristendomen blev.

Om kontakter med den katolska kyrkans inmutningar i Hålogaland vittnar även arkeologiska fynd från denna tid. Dit hör ett silverfynd på Skervøy norr om Tromsø daterat till 1000-talet. Bland föremålen märks en Kristus-bild och ett krucifix. Området beboddes då främst av samer.⁶

Det dröjer till 1100-talet innan vi har säkra uppgifter om kyrkbyggen i dessa landamären. Omkring 1110 lät kung Öystein uppföra helgedomen i Vågan. Möjligen stod han också bakom kyrkbygget på Trondenes. Fram till Håkon Håkonssons regeringstid 1217–1263 anses kyrkan i Lenvik ha varit den nordligast belägna.

Vid mitten av 1200-talet invigdes den ännu nordligare kyrkan på Tromsø. I ett brev av påven Clemens V omtalas den som *ecclesia sanctae Mariae de Trums juxta paganos* (’den heliga Marias kyrka i Troms belägen nära hedningarna’).⁷ Den var ett av de fjorton kungliga kapellen och benämndes ”Kristkirken” i sagalitteraturen. Steen anser att den i hög grad var ”en misjonskirke, som skulle kristne de ennå hedenske samer”.⁸ Sedan Olav den heliges dagar var Håkon Håkonsson den kung som med störst iver verkade för att stärka kristendomens ställning i Norge. Samtidigt var kyrkbyggena ett led i kolonisationen av Nordnorge.

⁵ Adolf Steen, *Samenes kristning og finnemisjonen til 1888* (Oslo 1954) s. 60.

⁶ Widén (1980) s. 264; jfr Edvard Bull, *Det norske folks liv og historie gjennom tidene: Fra omkring 1000 til 1280* (Oslo 1931) s. 322.

⁷ Steen (1954) s. 61; jfr Kolsrud (1947) s. 1.

⁸ Steen (1954) s. 62.

Kyrkan i Vardö verkar ha varit den först anlagda i Finnmark. Det var under kung Håkon V Magnussons regeringstid 1299–1319. Ärkebiskop Jörund förrättade invigningen 1307.⁹

Samme kung Håkon fick 1313 besök av ”Finnekongen Martin”. Denne var förmodligen en rik hövding. Besöket gjorde kungen medveten om samernas utsatthet och knappa levnadsvillkor. Kung Håkon fick också vetskap om de orättmätiga stämningar som ärkebiskopens och hans egna ämbetsmän utfärdat mot samerna. Det resulterade i att han beslutade om en rättarbot, som befriade samerna från storparten av deras böter under tjugo år efter det att de låtit sig kristnas.

I sin analys av kung Håkons påbud skriver Steen:

Kongens hensikt var utvilsomt god, men det tør vaere tvilsomt om han ved å frita samene for böter stimulerte deres moralske liv. Det lå iallfall snubblende naer å motta kristendommen i navnet, og dessuten kunne den kongelige forordning komme til å virke mot sin hensikt hos urettferdige embetsmenn, som lot sin egen vinning gå foran hensynet til sjelens frelse, og som derfor hindret samene å bli kristne, for ikke selv å gå glipp av [’gå miste om’] nevnte böter.¹⁰

Det sista omnämmandet av samerna i Norge under katolsk tid härrör från ärkebiskop Erik Walkendorfs ämbetsperiod 1510–1522. Denne gjorde en visitationsfärd till Vardö. I sin redogörelse till påven uppger ärkebiskopen att samerna söder om Vardöhus var kristna. Denne hävdar också att de fjällsamer han mötte sommartid skall ha kristnats genom hans egna insatser. Han skall också ha lärt samerna att ingå äktenskap med kyrklig vigsel.¹¹

Nidaros-biskopens historieskrivning torde vara åtskilligt förhastad. Dennes undervisning och förkunnelse på danska och latin kan knappast ha burit någon nämnvärd frukt bland dessa jägare, fiskare och nomader.

⁹ Kolsrud (1947) s. 1; jfr Steen (1954) s. 62f.

¹⁰ Steen (1954) s. 64; jfr Kolsrud (1947) s. 2.

¹¹ Steen (1954) s. 66; jfr Kolsrud (1947) s. 4.

De tidigaste uppgifterna från svenskt område

När det gäller förkunnelsen av evangeliet bland samerna i de svenska lappmarkerna brukar Adalvard den äldre och Stenfi (Staffan) anföras som pionjärer. Båda verkade under ärkebiskop Adalbert av Bremens ämbetsperiod 1043–1072. Adalbert var vid den tiden Nordeuropas mäktigaste kyrkofurste och vigde inte mindre än tjugo biskopar till stiftet i Norden.

Enligt Adam av Bremen skall en Simeon ha ordinerats för Hälsingland. I sitt arbete om missionstid och tidig medeltid i Sveriges kyrkohistoria skriver Bertil Nilsson härom: ”Simeon av Hälsingland skall ursprungligen ha hetat Stenfi och det är till honom som legenderna om Sankt Staffan stalleträng är knutna”.¹²

Stenfi/Staffan har av eftervärlden begåvats med epitetet ”samernas förste missionär”. Både denne och Adalvard den äldre skall inte utan framgång ha verkat bland de så kallade skridfinnarna. Denna benämning på samerna härstammar från historieskrivarna Prokopios och Jordanes. Hos Adam av Bremen sägs de ”löpa fortare än vilda djur”. Med förleden *skrid-* åsyftas samernas skidande.

Som Bill Widén framhållit är det ”vanskligt att försöka uttala sig om kristendomens och den samiska religionens förhållande till varandra före 1300-talet”.¹³ Ändå är de arkeologiska fynden åter av intresse till belysning av de tidiga kristna kontakterna. Talrika krucifix har påträffats från tiden mellan 1000- och 1200-talet. Det framgår av Inga Sernings studie *Lapska offerplatsfynd från järnåldern och medeltid i de svenska lappmarkerna* (1956).

Från och med 1300-talet upphör förekomsten av krucifix och andra kristna symboler på de samiska offerplatserna. Serning sätter denna frånvaro i samband med de förändrade handelsförbindelserna. Skinnhandeln hade mattats av och en pauperisering inträdde. Följden blev att samerna led brist på metallföremål och inte hade råd att offra dem. I sin analys ställer sig Serning avvisande till Gustaf Hallström, som hävdade att de kristna köpmännen i heligt nit skulle ha börjat plundra

¹² Bertil Nilsson, *Sveriges kyrkohistoria 1: Missionstid och tidig medeltid* (Stockholm 1998) s. 63, 77ff.

¹³ Widén (1980) s. 265.

offerplatserna. Enligt Hallström medförde det att samerna flyttade dem och att de hemlighölls.¹⁴

Liksom Hallström vill Björn Collinder tolka utvecklingen religiöst. Denne menar att fattigdomen inte kan ha kommit så plötsligt och varit så total som det arkeologiska materialet tycks visa. Collinder hävdar i stället att prästerna efter kristnandet av Nordnorges och Norrlands kustområden under 1200-talet börjat komma samerna in på livet, ”häda deras gamla gudar och skända deras offerplatser. Då blev kristendomen en fientlig makt och nåjderna lyste allt kristet i bann”.¹⁵

Även Helge Ljungbergs forskning om nordisk religion och kristendom är av intresse i sammanhanget. Denne har visat hur hungersnöd och pauperism vid flera tillfällen framkallade hedniska reaktioner under missionstiden. Yttre händelser gavs ofta en religiös tolkning, i synnerhet om de medförde ekonomisk stagnation eller tillbakagång.

Samtidigt är det viktigt att framhålla den trostolerans som kännetecknade samisk religion. Nya gudar och gudinnor kunde accepteras vid sidan av de tidigare. En avvisande eller aggressiv reaktion uppstod emellertid om nyorienteringen fick negativa konsekvenser eller om den egna kulten hotades i grunden.

Phebe Fjellströms rön i verket *Lapskt silver* (1962) har fått gehör hos religionshistorikerna Hans Mebius och Louise Bäckman. Den förre skriver om de talrika fynden vid Gråträsk i Pite lappmark att de ”är föremål som inte varit avsedda som offer. Tänkbart är att det är fråga om skatter som placerades på de helgade offerplatserna för att där vara fredade. Bland samerna har det nämligen ofta förekommit, att förmögenhet i form av mynt och silverföremål grävts ned”.¹⁶

Till dem som senast behandlat problematiken hör arkeologen Inger Zackrisson i arbetet *De samiska metalldepåerna år 1000–1350 i ljustet av fyndet från Mörträsket, Lappland* (1984). För att förstå det drastiska brot-

14 Inga Serning, *Lapska offerplatsfynd från järnåldern och medeltid i de svenska lappmarkerna* (Stockholm 1956) s. 95ff.

15 Björn Collinder, ”Lapska fornfynd: [Recension av] Inga Serning, *Lapska offerplatsfynd från järnålder till medeltid i de svenska lappmarkerna*”, *Svenska Dagbladet* 7 maj 1956 (1956) s. 8.

16 Mebius (1968) s. 12; jfr Louise Bäckman, *Såjva: Föreställningar om hjälp- och skyddsväsen i heliga fjäll bland samerna* (Stockholm 1975) s. 45.

tet i kontinuiteten hos de samiska metalldepåerna anför hon i främsta rummet digerdödens härjningar bland samer och skandinaver.¹⁷ Det sista ordet lär inte vara sagt i ämnet.

Maria-kulten

Mindre omtvistad är samernas beröring med Maria-kulten under medeltiden. Spåren är tydliga i det samiska dräktsilvret den dag idag. Maljorna, de vackert utförda ringarna på silverkragen, pryds ofta av Maria-monogram.

Phebe Fjellström betonar den roll cistercienserorden spelade för Maria-influenserna. Denna orden grundade bland annat ett kloster på Tautra i Trondheimsfjorden 1207 och var bärare av en stark Maria-kult. Fjellström utesluter inte att maljbeslagen var ersättning till samerna för produkter som skinn, kött, fågel och fisk. När de senare, under 1600–1800-talen, gjorde beställningar hos guldsmederna i kuststäderna lämnades äldre alster som förebilder. Därigenom bevarades det samiska silvrets medeltida former och karaktär genom seklerna.¹⁸

Maria-motivet möter även i jojken. Harald Grundström karakteriserar Maria-jojkaerna som mycket gamla. Denne hänvisar också till de vittnesbörd som finns i prästernas och missionärernas relationer från 1600- och 1700-talen. Sålunda berättar Nicolaus Lundius att samerna i Ume lappmark på 1670-talet åkallade henne. Det heter: ”Om de falla säga de hielp Maria, eller när som de undra på något ting då korsa de sig och säja hielp Maria.”¹⁹

Ett halvsekel senare anför Hans Skanke *Marian-Ugse* (’Maria-dörren’) bland samerna på norsk sida. Detta väsen troddes vakta kåtadörren på motsvarande sätt som *Uksakka* (’Dörrgumman’), en av de tre systergudinnorna i samisk religion. Om mötet med den katolska Maria-kulten vittnar även Skankes uppgift, där solen kallas Marie Mo-

17 Inger Zackrisson, *De samiska metalldepåerna år 1000–1350 i ljuset av fyndet från Mörträs-ket, Lappland / The Saami metal deposits A.D. 1000–1350 in the light of the find from Mörträsket, Lapland* (Umeå 1984) s. 118.

18 Phebe Fjellström, *Lapskt silver: Studier över en föremålsgrupp och dess ställning inom lapskt kulturliv 1: Textdel* (Uppsala 1962) s. 121.

19 Nicolaus Lundius, ”Descriptio Lapponiæ”, i K. B. Wiklund (red.), *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 17:5, (Uppsala [1670-t.] 1905) s. 15.

der. På missionärens fråga förklarade en nåjd att hon skulle leda honom på rätt väg och hjälpa honom i all nöd.²⁰

I Pite lappmark har Maria-jojckarna varit kända fram till det tjugonde seklet. I en av dem hedras hon som Jesu moder: ”Jungfru Marias ende son skall icke kasta ut en gammal same, då jag en gång kommer. Jag kan ingenting, men det vet jag, att jungfru Marias ende son icke kastar ut mig.”

I en annan *vuolle* (jojkningslåt) heter det: ”Jag kan icke läsa, men jag kan jojka till jungfru Marias ende son.”²¹ Det återkommande *neida Marja aidnel*, ’Jungfru Marias ende son’, bortser alltså från att hon var mor till ytterligare fyra söner, nämligen Jakob, Josef, Judas och Simon.

Grundström uppger att den första av dessa jojkar ”innehafts av en kateket Bengt Larsson i Arjeplog, född 1828, död 1893. Han sägs ha varit en from man och skicklig att spela med mun”. Den finns inspelad efter nomaden Anders Larsson Fjellman, född 1877. Den andra jojken är känd genom Lars Nilsson Sjaggo, kallad ”Gammel-Lansa”, född 1860.

Sin studie avslutar Grundström sålunda: ”Tydligtvis ha vi här att göra med rester av en gammal Maria-kult som fortlevat ända till senaste tider i dessa av nyare strömningar minst berörda trakter i det inre av svenska Lappland.”²²

Margareta – en samisk helgongestalt

Från och med 1300-talet hade birkarlarna monopol på handeln och skatteuppbörden bland samerna. De var bosatta i nedre delarna av Kemi, Torne, Lule och Pite gamla storsocknar. Det var främst fråga om byteshandel, där birkarlarna försåg samerna med mjöl, salt, kläde och vadmal i utbyte mot torrfisk och pälsverk.

Birkarlarna utnyttjade ibland sina privilegier på ett hänsynslöst sätt

²⁰ Hans Skanke, ”Epitomes historiae Missionis Lapponicae: Fjerde anhang”, i Edgar Reuterskiöld, *Källskrifter till lapparnas mytologi* (Stockholm [1728–1731] 1910) s. 103; jfr Rydving (1993) s. 20.

²¹ Harald Grundström, ”Jungfru-Maria-motivet i lapska jojkningslåtar”, *Saga och sed: Kungl. Gustav Adolfs akademiens årsbok* 1959 (Uppsala 1959) s. 169.

²² Grundström (1959) s. 169; jfr Håkan Rydving, ”Samer: Kristnandet”, i *Norrländsk uppslagsbok* 4 (Umeå 1996) s. 69.

och direkta övergrepp mot samebefolkningen förekom. Senast har emellertid Lennart Lundmark velat nyansera historieskrivningen och menar att ”för birkarlarna som grupp hade ett systematiskt förtryck varit olönsamt. På marknaderna kunde de manövrera på olika sätt, men de kunde inte tvinga samerna att komma dit”.²³ Deras intressesfär kom så småningom att sträcka sig ända till fjordarna och ishavskusten på norsk sida.

Birkarlarnas regemente inverkade knappast positivt för kristendomens sak bland samerna. Däremot vidtog Magnus Eriksson, i likhet med Håkon V, åtgärder som avsåg att befrämja den kristna trons utbredning i Sápmi. Magnus utfärdade 1340 ett frihetsbrev för dem som ville bosätta sig i ”den yttersta delen af Helsingland mot norr”. Här stadgas också att ingen fick hindra samerna i deras jakt. Det heter vidare att ”alla, som å Kristo tro eller till kristna tron sig omvända vilja” ägde rätt att ta mark i besittning i lappmarken för sig själva och sina arvingar. Erik Magnusson bekräftade frihetsbrevet i en kungörelse den 6 augusti 1358. Samtidigt godkändes birkarlarnas privilegier. Såväl dessa som de beviljade friheterna sägs syfta ”till Sverigis Rijkis och Christna troes föröckning”.²⁴ Parallellt med koloniserandet av Sápmi fanns uppenbarligen en ambition att kristna den samiska befolkningen.

Omtalad är även den visitation som ärkebiskop Hemming Nicolai i Uppsala gjorde sommaren 1346. Den sträckte sig ända upp till Torneå ”ther han invigde kyrkiogården och wid thet samma, uti ett stort kar nedan för Capellet, döpte monga Lappar och Finnar”.²⁵ Visitationen omfattade endast kustsocknarna, medan lappmarkerna ännu var så gott som okänt land för kyrkans ledare.

I slutet av det fjortonde seklet framträder samekvinnan Margareta.

23 Lennart Lundmark, *Stulet land: Svensk makt på samisk mark* (Stockholm 2008) s. 18.

24 E.W. Bergman, *Anteckningar om lappmarken, särskildt med hänseende till kristendomens införande därstädes* (1891) s. 1 [s. 209]; jfr Emil Poignant (utg.), *Samling af författningar angående de s.k. Lappmarksfriheterna* (Stockholm 1872) s. 4; jfr Karl-Gunnar Grape, *Kyrkliga förhållanden i Lappland efter sekelskiftet: i belysning av dop- och nattvardssedens utveckling* (Stockholm 1965) s. 12f.

25 Andreas O. Rhyzelius, *Episcoposcopia Sviogothica 1* (Linköping 1752) s. 40; jfr Zacharias Grape, Översigt af culturens tillstånd i Norrland under catholska tidehvarvet (Uppsala 1851) s. 7; jfr Elof Haller, *Svenska kyrkans mission i Lappmarken under frihetstiden* (Stockholm 1896) s. 2. Den senare framhåller som ett hinder för kristendomens spridning i lappmarken att birkarlarna ”utmärkte sig för sedeslöshet och grymhet”.

Hon är därmed en av de första samer vi känner till namnet. Den omständigheten att hon någorlunda väl behärskade det svenska språket tyder på att hennes hemvist var den södra delen av Sápmi. Karl Bernhard Wiklund ansåg att hon var från Åsele eller Lycksele lappmarker. I sammanhanget kan nämnas att Margaretakyrkan på Gammplatsen i Lycksele är uppkallad efter henne.²⁶

Hur Margareta nåddes av det kristna budskapet är inte känt. Wiklund förmodar emellertid att hennes omvändelse skall sättas i samband med den Birgitta-väckelse som utgick från Vadstena. Denne skriver: ”Det är troligt att denna rörelse nått även de norra delarna av landet och väckt Margareta till nitälskan för sina hedniska landsmäns omvändelse.”²⁷ När och var hon döptes är inte känt, men vid dopet fick hon sitt kristna namn efter den helgonförklarade martyren av Antiokia på 300-talet. Hennes förkristna namn är okänt. Så småningom blev Margareta ett frekvent namn bland samerna. *Määрге* är en vanlig syd-samisk namnform.

Det mesta talar för att Margareta inledde sin vandring till Uppsala 1388. Omvändelsen och hennes uppenbarelser tycks ha varit den främsta drivkraften i det vågsamma företaget. Vandringen gick ju till stor del genom landamären som härjats av svarta döden.

Besöket i Uppsala resulterade i ett brev från dekanen Henrik och domkapitlet, daterat den 1 september 1388. Wiklund menar att man av brevet kan förstå ”att Margareta varit så uppjagad och exalterad i sitt uppträdande, att prästerna i Uppsala nödgats tvivla på henne”. Denne förmodar också att *patres* (’fäderna’), som skrivelsen var ställd till, avser munkarna i Vadstena kloster.²⁸

Yngve Brilioth förmodar i stället att ett annat domkapitel är adressat för skrivelsen och tolkar anledningen till brevet annorlunda:

²⁶ Karl B. Wiklund, *Nomadskolans läsebok: Bok 3* (Uppsala 1929) s. 70; jfr Israel Ruong, *Samerna i historien och nutiden* (Stockholm 1982) s. 57.

²⁷ Wiklund (1929) s. 72. Margaretas omvändelse kan ha inträffat i samband med någon av de visitationer som under 1300-talet ägde rum i socknarna kring Ångermanälvens nedre lopp; jfr Christer Westerdahl, *Samers Nalaskogs: En historisk introduktion till samerna i Ångermanland och Åsele lappmark* (Örnsköldsvik 1986) s. 31.

²⁸ Wiklund (1929) s. 71; jfr *Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge* 7 (1880) s. 340.

Uppsalaprelaterna känna sin oförmåga att åtskilja andarna, överhopade som de äro av världsliga omsorger. Denna Margareta, som åberopar sig på syner och mottagna gudomliga befallningar, bör man lyssna med andakt till henne eller ålägga henne tystnad? Äro hennes ingivelser av den gode Anden eller av 'en annan ande'?²⁹

Enligt Brilioths uppfattning skickades hon till Strängnäs av Uppsalakapitlet. Här väckte hennes besök stort intresse. Biskop Thord författade också ett brev ställt till bröderna i Vadstena. Det är daterat den 19 juli 1389 på Tynnelsö. Var Margareta uppehöll sig under vintern 1388–1389 är gömt i historiens yrsnö.

Strängnäs-biskopen ansåg att det borde vara möjligt att sända förkunnare till Sápmi från Uppsala och Åbo. Hans sammanfattning lyder: ”Denna kvinna har nit för Guds lag, hon måste vara ledd av en god ande och vad hon begär är heligt och förnuftigt.”³⁰

Tyvärre vet vi inget närmare om Margaretas första besök i Vadstena, där hon hade hoppats få möta drottningen. Intresset för hennes sak i klosterstaden bevisas emellertid av att man lät skriva av breven om Margaretas mission. Därmed bevarades de åt eftervärlden.³¹

Av den fortsatta dateringen att döma måste den nordliga vandrerskan ha fått hjälp med befordran söderut. Äntligen fick hon lägga fram sin sak för Nordens mäktigaste kvinna, unionsdrottningen Margareta och ärkebiskop Magnus i Lund. Denne var tillika Sveriges primas och den apostoliska stolens legat. Mötet skedde i Malmö, där ”Margareta med Guds nåde drottning af Norge och Sverige” då residerade. Ryktet hade tydligen föregått hennes namne från norr, eftersom audiensen beviljades utan problem.

Resultatet blev ett märkligt brev, avfattat på latin och ställt till det samiska folket, särskilt dem som lydde under Sveriges krona (*universo populo Lappenorum & specialiter corone regni Svecie subjecto*). Det är daterat påven Sixtus dag, den 6 augusti 1389.

I brevet läser vi: ”Överbringaren av detta brev, Margareta, en kvinna från Uppsala stift, har meddelat oss, att ni alltid hittills förblivit vilse-

²⁹ Yngve Brilioth, *Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363–1414* (Uppsala 1925) s. 255f.

³⁰ Wiklund (1929) s. 73; jfr Brilioth (1925) s. 256.

³¹ Bo Lundmark, ”Margareta: En samisk helgongestalt”, *Studier och uppsatser* 10 (2006) s. 8.

farande och otrogna och uppskjutit att antaga den allmänliga tron, till fara och våda för era själar.” Därefter ges en redogörelse för kristendomens huvudstycken. Brevet avslutas med en vädjan till ärkebiskop Henrik i Uppsala och ståthållaren Filip Karlsson på Korsholms slott i Österbotten att befrämja omvändelsearbetet bland samerna.³²

Det berömda brevet blev ett slags fullmakt som visade att Margareta vandrade på ”rätta vägar”. Ändå blev det av allt att döma verkningslöst. ”De gamle gudar” skulle härska länge än. Och hennes stamfränder fortsatte att tillfråga nåjden (*nåejtie*) i livets viktigaste angelägenheter.³³

Brilioths bedömning av brevet har samtidigt fog för sig. Denne skriver: ”Det råder intet tvivel att den högstämda teologiska utredning detta brev innehåller, snarare avsåg att för det svenska klerus demonstrera drottningens fromma uppsåt, än att påverka de nominella adresaterna, lappfolket självt.”³⁴

Margareta gjorde ännu en lång vandring på 1410-talet. Hon fick återigen ett kyligt mottagande i Uppsala, men vann bättre gehör hos franciskanermunken Filip Pettersson i Stockholm. I en skrivelse den 22 april 1413 gör denne jämförelser med den heliga Birgitta:

Då Gud även hos det svagare könet verkar sina under, såsom det visat sig hos den heliga Birgitta och andra heliga kvinnor, bör Margareta som länge under vandringar och besvärigheter verkat för de otrognas, särskilt lapparnas omvändelse, icke föraktas utan tåligt åhöras [...]³⁵

Senare träffade hon i Vadstena den kände abboten Sten från Munkalivs kloster i Norge. I ett brev daterat den 17 mars 1414 anbefaller denne hennes sak å det varmaste hos ärkebiskop Johannes Gerechi-

32 *Skrifter och handlingar, til uplysning i svenska kyrko och reformations historien* 1 (Uppsala 1790) s. 368; jfr *Theologisk Tidskrift ...* (1880) s. 340ff.; jfr Jens Vahl, *Lapperne og den lapske mission* 2 (Köpenhamn 1866) s. 84f.; jfr Wolmar Söderholm, *Lappquinnan Margareta: Helgongestalten från Ume Lappmark?* (Lycksele 1973) s. 9. Under sin ämbets tid 1383–1408 skall ärkebiskop Henrik Karlsson ha utfört tre norrländska visitationsresor och därvid försökt främja missionerandet bland samerna.

33 Lundmark (2006) s. 10.

34 Brilioth (1925) s. 161.

35 *Theologisk Tidskrift ...* (1880) s. 342; jfr *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 29 (Stockholm 1848) s. 21f.

ni. Ärkebiskopen, som senare avsattes för sitt lastbara leverne, slog emellertid dövörat till.

Abbot Sten skriver om henne: ”Vi äro inte litet hänförda av denna kvinnas ord och enträgna böner, hennes kyskhet, mödor och bekymmer, av vilka hon hemsökes dag och natt och även genom flera år har hemsökts genom sin nitälskan att utbreda tron bland det lapska folket [...]”

Den norske abboten framhåller också att samerna ”visar lydnad mot svenskarnas konung genom att betala skatter”. I sin vädjan till ärkebiskopen understryker han vidare att samerna ”kan omvändas till den katolska tron om den gudomliga nåden hjälper till, och om Ni och rikets stormän främjar saken”.³⁶

Som en följd av Margaretas brinnande nit utfärdade kung Erik av Pommern rekommendationer för en ”herr Toste, vilken vi hoppas hava stor kärlek till att alla de vilda lapparna måtte varda kristna och förbli stadigen i Guds tro”. Det är kungens förhoppning att

han måtte allestädes där i landsändarna få predika och säga mässa för dem, döpa dem och höra deras skriftermål och hava full makt att avlösa dem från deras synder [...] och dessutom att han måtte där låta bygga några kapell, som de måtte kunna uppsöka någon tid på året och lära sitt själagagn och där taga emot Guds lekamen.³⁷

Detta sista dokument från ”epoken Margareta” är daterat den 9 oktober 1419 och ställt till Uppsala domkapitel.

Refererande till kung Eriks initiativ noterar Pehr Högström (1747)

at Lapparna ännu til en del tyckes beholla några ceremonier tagne af Påf-wedömet. Det mästa, man under de Papistiske tiderna hunnit uträtta war, at de kunde förmå Lapparna i somliga Lapmarker at låta döpa sina barn, samt under Christna Presters närwarande och wälsignande träda i Äkten-skap, hwartil Lapparna förmodeligen af de Swenska Konungar blefwo i förstone twungne. Imedlertid är det wist, at de ej hunno den tiden komma til den ordentlighet, at man kunde säja om dem, de woro Christne.³⁸

³⁶ *Handlingar rörande ...* (1848) s. 22ff.; jfr Steen (1954) s. 91.

³⁷ Wiklund (1929) s. 65; jfr Bo Lundmark, *I Sameland* (Stockholm 1990) s. 60.

³⁸ Pehr Högström, *Beskrifning öfwer de til Sweriges Krona lydande Lapmarker* (Umeå [1747] 1980) s. 215.

Om Tostes vidare öde vet vi ingenting. Lika gåtfullt försvinner Margareta från historiens scen. Men hennes gärning har inte upphört att fångla. Hon blev inte kanoniserad som den namnkunniga Birgitta Birgersdotter, men framstår som den första i raden av samernas föregångskvinnor.³⁹

Sammanfattning

På norskt område gjordes de första missionsinsatserna bland samerna under Olav Tryggvassons och Olav Haraldssons tid. Med början på 1100-talet byggdes kyrkor i Hålogaland. I mitten av 1200-talet uppfördes kyrkan på Tromsö. Den dåvarande regenten Håkon Håkons-son ville därmed stärka kristendomens ställning också bland samerna. Samtidigt var kyrkbyggena ett led i kolonisationen av Nordnorge.

Nidaros-biskoparnas rapporter till påven var överdrivna vad samernas kristnande beträffar. Det gäller också de sista redogörelserna från katolsk tid i början av 1500-talet. Den språkliga problematiken och samernas livsföring som jägare, fiskare och nomader gjorde att troskiftet dröjde.

I den svenska delen av Sápmi omtalas Adalvard den äldre och Stenfi som de första missionärerna i mitten av 1000-talet. Liksom på norskt område har många krucifix påträffats från 1000- till 1200-talet.

Från 1300-talet upphör emellertid fynden av kristna symboler på de samiska offerplatserna. Orsaken till detta avbrott har vissa forskare tolkat som en pauperisering på grund av ändrade handelsförbindelser och digerdödens härjningar. Andra har tolkat frånvaron av fynd med kristen karaktär som en motreaktion, när präster och köpmän började skända de samiska offerplatserna. En annan möjlig förklaring har också framförts, nämligen att den försämrade skinnhandeln gavs en religiös tolkning som drabbade det kristna inflytandet. I stort kan sägas att samisk religion kännetecknades av trostolerans så länge influenserna utifrån inte hotade den egna kulturen i grunden.

Det samiska dräktsilvret med sina Maria-monogram är vittnesbörd

³⁹ Se Håkan Rydving, ”Samisk kyrkohistoria: En kort översikt med fokus på kvinnor som aktörer”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016) (red:s anm.).

om att den medeltida missionen påverkade samisk tro. Den katolska Maria-kulten har även inspirerat Maria-jojkkarna, särskilt länge traderade i Pite lappmark. På sina håll i Sápmi fortlevde också firandet av katolska fastedagar in på 1700-talet.

Birkarlarnas privilegier vad handel och skatteuppbörd beträffar inverkade knappast positivt för kristendomens sak bland samerna. I Magnus Erikssons frihetsbrev 1340 uttalades dock skydd för samernas jakt. Brevet var ett led i försöket att kristna samerna samtidigt som det skulle påskynda koloniserandet av Sápmi. Biskopsvisitationer företogs i kustsocknarna. Däremot var lappmarkerna så gott som okänt land för kyrkans ledare.

Den mest fångslande gestalten i medeltidens samiska missionshistoria är samekvinnan Margareta, som framträder i slutet av 1300-talet. Hon hade av allt att döma sin hemvist på sydsamiskt område. Hennes vandringar och besök hos många av kyrkans ledare hade som syfte att missionärer skulle sändas till Sápmi. Hon fick också lägga fram sin sak för unionsdrottningen Margareta. I det brev drottningen avfattade 1389 uppmanas samefolket att överge sina villfarelser. Hon vädjar dessutom till ärkebiskopen i Uppsala och ståthållaren på Korsholms slott i Österbotten att befrämja omvändelsearbetet. Brevet blev verkningslöst och avsåg nog i främsta rummet att demonstrera drottningens fromma uppsåt inför prästerskapet.

På 1410-talet gjorde Margareta ännu en vandring. Hon jämfördes då med den heliga Birgitta. Hennes sak anbefalldes bl. a. av abboten Sten från Munkalivs kloster i Norge. Kung Erik av Pommern utfärdade 1419 rekommendationer för en munk vid namn Toste att missionera bland samerna.

Trosskiftet i Sápmi tog mycket lång tid i anspråk och slutfördes inte förrän under det artonde seklet. Avgörande blev den mission som utgick från ”samenes apostel” Thomas von Westen (1682–1727). Det var först då som en form av religionsdialog utvecklades, främst med nåjderna som de religiösa ledarna.

I denna framställning har skoltsamerna inte behandlats. De kom att tillhöra den ortodoxa kyrkan. Missionären Trifon var pionjär och uppförde ett kloster i Petschenga på 1530-talet, senare även kapellen i Borisgleb och Neiden.

Källor och bearbetningar

Tryckta källor och bearbetningar

- Bergman, E.W. *Anteckningar om lappmarken, särskildt med hänseende till kristendomens införande därstädes* (1891).
- Briiloth, Yngve. *Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363–1414* (Uppsala 1925).
- Bull, Edvard. *Det norske folks liv og historie gjennem tidene: Fra omkring 1000 til 1280* (Oslo 1931).
- Bäckman, Louise. *Sájva: Föreställningar om hjälp- och skyddsväsen i heliga fjäll bland samerna* (Stockholm 1975).
- Collinder, Björn. ”Lapska fornfynd: [Recension av] Inga Serning, *Lapska offerplatsfynd från järnålder till medeltid i de svenska lappmarkerna*”, *Svenska Dagbladet* 7 maj 1956 (1956) s. 8.
- Fjellström, Phebe. *Lapskt silver: Studier över en föremålsgrupp och dess ställning inom lapskt kulturliv 1: Textdel* (Uppsala 1962).
- Grape, Karl-Gunnar. *Kyrkliga förhållanden i Lappland efter sekelskiftet: i belysning av dop- och nattvardssedens utveckling* (Stockholm 1965).
- Grape, Zacharias. *Öfersigt af culturens tillstånd i Norrland under catholska tidehvarvet* (Uppsala 1851).
- Grundström, Harald. ”Jungfru-Maria-motivet i lapska jojkingslåtar”, *Saga och sed: Kungl. Gustav Adolfs akademis årsbok 1959* (Uppsala 1959) s. 52–57.
- Haller, Elof. *Svenska kyrkans mission i Lappmarken under frihetstiden* (Stockholm 1896).
- Handlingar rörande Skandinaviens historia* 29 (Stockholm 1848).
- Högström, Pehr. *Beskrifning öfver de til Sweriges Krona lydande Lapmarker* (Umeå [1747] 1980).
- Kolsrud, Oluf. ”Finnemissionen fyre Thomas von Westen”, *Studia Septentrionalia* 3 (1947) s. 1–17.
- Ljungberg, Helge. *Den nordiska religionen och kristendomen: Studier över det nordiska religionsskiftet under vikingatiden* (Stockholm 1938).
- Lundius, Nicolaus. ”Descriptio Lapponiæ”, i K. B. Wiklund (red.), *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 17:5, (Uppsala [1670-t.] 1905).
- Lundmark, Bo. *I Sameland* (Stockholm 1990).
- Lundmark, Bo. ”Margareta: En samisk helgongestalt”, *Studier och uppsatser* 10 (2006) s. 5–13.
- Lundmark, Lennart. *Stulet land: Svensk makt på samisk mark* (Stockholm 2008).
- Mebius, Hans. *Värrö: Studier i samernas förkristna offerriter* (Uppsala 1968).
- Nilsson, Bertil. *Sveriges kyrkohistoria 1: Missionstid och tidig medeltid* (Stockholm 1998).
- Poignant, Emil (utg.). *Samling af författningar angående de s.k. Lappmarksfriheterna* (Stockholm 1872).
- Rhyzelius, Andreas O. *Episcoposcopia Sviogothica* 1 (Linköping 1752).

- Ruong, Israel. *Samerna i historien och nutiden* (Stockholm 1982).
- Rydving, Håkan. *The end of drum-time: Religious change among the Lule Saami, 1670s–1740s* (Uppsala 1993).
- Rydving, Håkan. ”Samer: Kristnandet”, i *Norrländsk uppslagsbok* 4 (Umeå 1996), s. 68–70.
- Rydving, Håkan. ”Samisk kyrkohistoria: En kort översikt med fokus på kvinnor som aktörer”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).
- Serning, Inga. *Lapska offerplatsfynd från järnåldern och medeltid i de svenska lappmarkerna* (Stockholm 1956).
- Skanke, Hans. ”Epitomes Historiæ Missionis Lapponicæ: Fjerde anhang”, i Edgar Reuterskiöld, *Källskrifter till lapparnas mytologi* (Stockholm [1728–1731] 1910) s. 99–109.
- Skrifter och handlingar, til uplysning i svenska kyrko och reformations historien* 1 (Uppsala 1790).
- Steen, Adolf. *Samenes kristning og finnemisjonen til 1888* (Oslo 1954).
- Söderholm, Wolmar. *Lappquinnan Margareta: Helgongestalten från Ume Lappmark?* (Lycksele 1973).
- Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge* 7 (1880).
- Vahl, Jens. *Lapperne og den lapske mission* 2 (Köpenhamn 1866).
- Westerdahl, Christer. *Samer Nolaskogs: En historisk introduktion till samerna i Ångermanland och Åsele lappmark* (Örnsköldsvik 1986).
- Widén, Bill. ”Religionsskiftet från hedendom till kristendom bland samerna i Nord-Skandinavien”, i Evert Baudou & Karl-Hampus Dahlstedt (red.), *Nord-Skandinaviens historia i tvärvetenskaplig belysning* (Umeå 1980) s. 263–277.
- Wiklund, Karl B. *Nomadskolans läsebok: Bok 3* (Uppsala 1929).
- Zackrisson, Inger. *De samiska metalldepåerna år 1000–1350 i ljuset av fyndet från Mörtträsket, Lappland / The Saami metal deposits A.D. 1000–1350 in the light of the find from Mörtträsket, Lapland* (Umeå 1984).

Bo Lundmark, f. 1944, kontraktsprost emeritus, fil.kand. och teologie doktor, prästvigd 1968; komminister i Jukkasjärvi 1970, kyrkoherde för samer 1979 och kyrkoherde i Tännäs-Ljusnedal 1991. Av Lundmarks vetenskapliga produktion kan nämnas *Anders Fjellner – samernas Homeros – och diktningen om solsönerna* (1979) och doktorsavhandlingen *Bæivi máнно nástit: Sol- och månkult samt astrala och celesta föreställningar bland samerna* (1982). Den självbiografiska *Såvitt jag minns* (2014) belyser författarens prästtid i Sápmi 1968–2009.

Sammanfattningar på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska

Gaskaáiggi dovddastus sámiid ja katoliikka girku birra

Norgga guovllus vuosttas miššuvdnabijut dahkkojedje sámiid luhtte Olav Tryggvassona ja Olav Haraldssona áiggi. 1100-logus álge hukset girkuidda davvennorgga rittuide. Dalááiggi stivrejeddji Håkon Håkonsson háliidii dainna lágiin nannet risttalašvuoda sajadaga maid sámiid gaskkas.

Ruotabeale Sámis ságastuvvoba boarráset Adalvard ja Staffan (Stenfi) vuosttas miššonearan 1000-logu gaskamuttus. Norggabeale leat maid gávdnan krusifivssaid sámii oaffarsajiin 1000-logus gitta 1200-lohkui.

Sámi gáktesilbbat iežas Maria-monográmmain duodaštit ahte gaskaáiggi miššuvdna váikkuhii sámii jáhku ja katoliikka Maria-kulta leat váikkuhan Maria-luđiid. Muhtin guovlluin Sámis jotkkii maid ávvudeapmi katoliikka fástobeavvit gitta 1700-lohkui.

Magnus Erikssona friddjavuodareive jagi 1340 lei okta lávki geahččalit risttahiit sámiid seammás go galgai hoahpuhit Sámi koloniserema. Bispágalledeamit čađahuvvojedje riddosuohkaniin. Muhto sámii guovllut ledje meastui ollát apmasat girku jođiheddjiide.

Eanemus geasuheaddji orut gaskaáiggi sámii miššuvnnašhistorjjás lea sámii nisson Margareta, gii ihtá 1300-logu loahpas. Sus orui leahkime oarjásámii ruovttoguovlu. Vánddardemiiguin ja galledemiiguin moanat girku jođiheddjiid, nugo ovttastatdronnega Margareta luhtte, sus lei áigumuš oazžut miššonearaid Sápmái.

Jáhku molsašupmi Sámis ádjánii oalle guhká ja ii loahpahuovvon ovdal 1700-logus. Miššuvdna maid norgga miššoneara Thomas von Westen gilvui lei láidesteapmin lihkestuvvamii (1682–1727).

Översättning Miliana Baer

Gasskaájggásasj duodastus sámij ja katávlálasj girkko birra

Vuona guovlon vuostasj misjávnnádago dagáduvvin sámij siegen Olav Tryggvassona ja Olav Haraldssona ájgen. Girkko tsieggiduvvin 1100-lágo álgo rájes nuorttavuona merragatte milta. Dallusj ráddijiddje Håkon Håkonsson sidáj dajna ristalasjvuodav aj sámij siegen nannodit.

Sámeednamin svieriga bielen giehtoduvvá Adalvard vuorrasabbo ja Staffan (Stenfi) vuostasj misjånärran 1000-lágo gassko. Náv gåk vuona guovlon li moadda krusifiksa gávnaduvvam sáme bassebájkijn 1000-gitta 1200-láhkuj.

Sámegárvvosilbba Máriaiddjá-monográmmajnisá li duodastusá birra jut gasskaájge misjávnná bájnátijij sáme jáhkov ja katávlálasj- Máriaiddjá-dievnno la Máriaiddjá-juojggusijt mávdástuhtám. Muhtem bájkijn Sámeednamin bissun aj katávlálasj fásstobiejeve gitta 1700-láhkuj.

Magnus Erikssona friddjavuohtabrevva 1340 jagen lij oasse gáhttalimen sámijt járggálit ristalasjvuohtaj sámmibále gá luluj ruvádit Sámeednama kolonialiserimav. Biskáhppásujnnima dagáduvvin merragáddesuohkanijn. Sámeednama lidjin gis vargga amás ednam girkko lájddijiddijida.

Inemus miellodahte ulmusj gasskaájge sáme misjávnnáhistárján la sámekujnna, Margareta, gut ihtá 1300-lágo maņegietjen. Sujna lij vuojnnet áromsadje oarjjelsámeednamin. Suv vájaldime ja guossidime moatten girkko lájddijiddjen, náv gåk unijávnnádrádniga Margareta lunna, lidjin ulmmen jut misjånera lulun Sámeednamij rájadallat.

Jáhkkoievddadibme gitjáj sieldes guhka ájgev ja ittjij hiejtudevá ávdvál gá 1700-lágon. Maņemus sjattaj misjávnná mij álgij vuona misjåneras Thomas von Westen (1682–1727).

Översättning Barbro Lundholm

Vihnesjimmie gaskeaaltaristie saemiej jih katolske gærhkoen bijre

Nöörjesne dihte voestes misjovnebarkoe saemiej baaktoe Olav Tryggvassonen jih Olav Haraldssonon tñjjesne eelki. 1100-jaepine gærhkoeh noerhtenöörjen mieregaedtiem tseegkin. Daan tñjjen gánka

Håkon Håkonsson nemhtie sījhti kristelesvoetem aaj saemiej baaktoe stinkestehtedh.

Dennie Sveerjen Saepmien raedtesne gaske 1000-jaepine, Adalvard dihte bāarasommes jīh Staffan (Stenfi) dah voestes misjoneerh. Seamma guktie nōörjen raedtesne 1000-jaepijste 1200-jaepide gellie krucifixh gaavneme dejnie saemien sjēlesijjine.

Dejnie saemien gāptoēsīlpine Maarja-monogrammigujmie vīhnesje guktie gaskeaalteren misjovne saemien jaahkoem tsevtsi jīh dihte katolske Maarja-kulte eadtjalgovvi dejtie Maarja-joejkide. Muvhtene lehkesne Saepmesne ennje 1700-jaepide dihte katolske vuekie jielieji, gosse muvtht biejjieh bæjjadidh.

Magnus Erikssonon frijjevoeteprieve jaepeste 1340 lij akte dejstie vuekijste maam voejhkelin gosse saemide kristesovvedh jīh seamman aejkien sījhtin skroedtedehtedh Saepmiem gyrrældidh. Bīsph bijre jarkan mīeregaedtiej sāknojne mīnnedin. Mohte dah lappmarhkh gærhkoen āvtehkidie ovnohkens.

Gaskeaalteren misjovnehistovrijisnie 1300-jaepiej minngiegietjesne, akte byögkeles saemien nyjsenæjja Margareta govlehtovvi. Dihte sān āarjelsaemien raedtete. Gellie gærhkoej āvtehki luvnie mīnnedi, jīh dovne unijovnetrōhnegen Margaretan gāajkoe, sījhti dejtie stilledh misjoneerh Saepmien gāajkoe maedtedh.

Guhkie tījje vaasi saemien jaahkoem Saepmesne jarkelidh jīh easka 1700-jaepine dejnie galhkajin. Vihkielommes dellie lij dihte misjovne maam nōörjen misjoneere Thomas von Westen (1682–1727) darjoeji.

Översättning Sig-Britt Persson och Karin Rensberg-Ripa